ĮTRAUKIOJO UGDYMO ORGANIZAVIMAS MOKYKLOJE: PEDAGOGŲ PATIRTYS

Asta Malakauskienė

E. paštas: asta.malakauskiene@gmai.com

Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Valdonė Indrašienė

E. paštas: v.indrasiene@mru.eu

Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

DOI: 10.13165/MMS-25-03-01-02

Santrauka. Straipsnio tikslas – atskleisti pedagogų patirtis, susijusias su įtraukiojo ugdymo organizavimu mokykloje. Empiriniams duomenims rinkti naudotas pusiau struktūruotas interviu su pedagogais. Tyrimas atliktas nedidelėje mokykloje, kurioje mokosi 183 mokiniai (iš jų 37 – ikimokyklinukai), dirba 31 pedagogas. Tyrime dalyvavo 8 mokytojai, sukaupę patirties ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius ir tyrimo metu dirbę klasėse, kuriose yra daugiau nei 3 mokiniai, turintys vidutinių ir didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių.

Tyrimu atskleista, kad mokytojams svarbu siekti integruoti įtraukiojo ugdymo principus praktikoje, tobulinant profesines kompetencijas per mokymus ir projektinę veiklą, kurti įtraukią aplinką, bendradarbiauti su kolegomis, specialistais ir tėvais (globėjais). Taip pat, siekiant užtikrinti įtraukiojo ugdymo principų įgyvendinimą, svarbu naudoti įvairius metodus (patirtinį, universalaus dizaino, projektinį ir kt.), organizuoti pamokas netradicinėje aplinkoje, individualizuoti ir diferencijuoti mokymą.

Reikšminiai žodžiai: įtraukusis ugdymas, įvairių poreikių mokiniai, specialiųjų poreikių mokiniai, metodai, įtraukiojo ugdymo aplinka.

Įvadas

Perėjimo nuo švietimo visiems prie švietimo kiekvienam, suasmeninto ugdymo(si) ir mokymo(si) nuostata suformuluota Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2020)[1], Valstybinėje švietimo 2013–2022 m. strategijoje (2013)[2], Lietuvos ateities vizijoje „Lietuva 2050“ (2023)[3]. Įgyvendinant įtraukųjį ugdymą bendrojo ugdymo mokyklose svarbu, kad kiekvienam vaikui būtų sudarytos sąlygos ugdytis artimiausioje ugdymo įstaigoje[4] ir sukurtos palankiausios galimybės išskleisti individualius gebėjimus ir tenkinti specialiuosius ugdymosi poreikius[5]. Pažymima, kad kokybiškas švietimas turi sudaryti sąlygas kiekvienam išlavinti asmeninius gebėjimus, todėl būtina sukurti integralią ir atvirą ugdymosi sistemą[6]. Visa tai orientuoja į įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą bendrojo ugdymo sistemoje.

Tyrimai rodo, kad „įtraukiojo ugdymo kultūra ir praktika geresnė tose mokyklose, kuriose vaikai sulaukia pagalbos ir dėmesio savo asmenybei, gauna kokybišką grįžtamąjį ryšį, kurių pamokose pasireiškia [universalaus dizaino mokymuisi] požymiai“[7]. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys ir į įtraukiojo ugdymo kokybiškos pedagoginės sąveikos ir pagarba grįstos aplinkos svarbą tiek šeimoje,

1 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45 straipsniu įstatymas, TAR, 2020-07-10, Nr. 15543.

2 Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 „Dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2013-12-30, Nr. 140-7095.

3 Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XIV-2466 „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ patvirtinimo“, TAR, 2023-12-28, Nr. 25659.

4 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45 straipsniu įstatymas, *supra note*, 1.

5 Nutarimas „Dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo“, *supra note*, 2.

6 Nutarimas „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ patvirtinimo“, *supra note*, 3.

7 *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas* (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, NŠA, Vilnius, 2022), 112, žiūrėta 2025 m. kovo 6 d., https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf.

tiek mokykloje[8]. Dėmesys mokiniui, jo gera savijauta, kokybiška pedagoginė sąveika, pagarbūs santykiai – visa tai yra mokyklos kultūros, kurioje svarbiausias vaidmuo tenka mokyklos bendruomenei, sudedamosios dalys. Vadinasi, siekiant sėkmingo įtraukiojo ugdymo organizavimo, svarbiausias vaidmuo tenka pedagogams.

Mokyklos bendruomenės pasirengimas įtraukiajam ugdymui bendrojo ugdymo mokyklose yra svarbus veiksnys, užtikrinantis, kad visi mokiniai, įskaitant turinčius skirtingų gebėjimų ir poreikių, gautų tinkamą paramą ir galimybę aktyviai dalyvauti mokymo(si) procese, nes įtraukusis ugdymas yra ateities ugdymas. Vis dėlto „dalyje mokyklų sudėtinga užtikrinti, kad kiekvienas mokinys gautų jam reikalingą pagalbą, nes trūksta švietimo pagalbos specialistų, o fizinė mokyklos aplinka neatitinka visų mokyklos poreikių“[9].

Užsienio ir Lietuvos mokslininkai tyrinėja įvairius įtraukiojo ugdymo aspektus. Ainscow[10] nagrinėjo įtraukties procesą, Ainscow[11] ir Almalki[12] analizavo iššūkius, su kuriais susiduriama įgyvendinant įtraukųjį ugdymą. Tyrinėta mokyklos bendruomenės įtaka įtraukiojo ugdymo įgyvendinimui[13], mokytojų bendradarbiavimo ir pasirengimo įtraukiajam ugdymui sąsajos[14], edukacinės aplinkos

8 Vilija Grincevičienė ir kt., „Įtraukusis ugdymas: mokinių tėvų rūpesčiai ir lūkesčiai“, *Santalka: Filologija, Edukologija* 23, 1 (2015): 74, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1521038751492/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

9 Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo kryptingumas mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programas. *Teminio išorinio vertinimo ataskaita 2022* (NŠA, Vilnius, 2022), 28, https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/03/2021-m.-teminio-isorinio-vertinimo-ataskaita_22-3-3-GV_TA.pdf.

10 Mel Aincow, „Developing inclusive education systems: What are the levers for change?“, *Journal of Educational Change* 6, 2 (2005): 1–16, https://www.researchgate.net/publication/44838506_Developing_inclusive_education_systems_What_are_the_levers_for_change.

11 Mel Aincow, „Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences“, *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 61 (2020): 7–16, https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587.

12 Nabil Almalki, „What is the Best Strategy “Evidence-Based Practice” to Teach Literacy Skills for Students with Multiple Disabilities? A Systematic Review“, *World Journal of Education* 6, 6 (2016): 18–30, https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1157620.pdf.

13 Anna Maier, Julia Daniel ir Jeannie Oakes, „Community Schools as an Effective School Improvement Strategy. A Review of the Evidence“, *Learning Policy Institute, NEPC* (2017), 1–8, https://learningpolicyinstitute.org/sites/default/files/product-files/Community_Schools_Effective_BRIEF.pdf.

14 Alison L. Zagona, Jennifer A. Kurth ir Stephanie Z. C. MacFarland, „Teachers’ Views of Their Preparation for Inclusive Education and Collaboration“, *Teacher Education and Special Education* 40, 3 (2017): 163–178, https://

pritaikymas įtraukiojo ugdymo procese[15]. Įtraukųjį ugdymą, pažymint socialinės emocinės aplinkos reikšmę, santykius tarp mokinių, jų bendruomeniškumo jausmą analizavo Krämer ir kt.[16], Kreitman[17].

Įtraukiojo ugdymo fenomeną tyrinėjo ir Lietuvos mokslininkai: Galkienė[18, 19, 20, 21], Ruškus[22], Kardašienė[23] ir kt. Įtraukiojo, arba inkliuzinio, ugdymo sampratą ir reglamentavimą tyrė Ališauskienė ir Miltenienė[24]. Analizuotas mokinių, turinčių negalią ir besimokančių įtraukiojo ugdymo sąlygomis, kitoniškumo fenomenas[25], tyrinėta mokinius įgalinančio ugdymo raiška įtraukiojo ugdymo sis-

www.researchgate.net/publication/313653672_Teachers'_Views_of_Their_Preparation_for_Inclusive_Education_and_Collaboration.

15 Rocio Garcia-Carrion, Silvia Molina Roldan ir Esther Roca Campos, „Interactive Learning Environments for the Education Improvement of Students with Disabilities in Special Schools", *Frontiers in Psychology* 9 (2018): 1–12, https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2018.01744/full.

16 Sonja Krämer, Jensas Möller ir Friederike Zimmermann, „Inclusive Education of Students With General Learning Difficulties: A Meta-Analysis", *Review of Educational Research* 91, 3 (2021): 432–478, https://www.researchgate.net/publication/350128884_Inclusive_Education_of_Students_With_General_Learning_Difficulties_A_Meta-Analysis.

17 Robin E. Kreitman, „How Inclusive Practices in the Classroom Affect Children's Social and Emotional Development: A Review of the Literature", *ERIC Institute of Education Science*, žiūrėta 2025 m. balandžio 15 d., https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED621833.pdf.

18 Alvyra Galkienė, „Phenomenon of otherness in the experience of pupils with disabilities learning under the conditions of inclusion", *Didaktika – mokykla – visuomenė* 15 (2015): 1–18, https://www.lituanistika.lt/content/66410.

19 Alvyra Galkienė, „Kritinė įtraukiojo ugdymo aktualizacija: Lietuvos mokytojų ir ugdymo nesėkmę patyrusių mokinių tėvų patirtis", iš *Mokslu grįsto švietimo link: recenzuotų mokslo straipsnių rinkinys*, Daiva Jakavonytė-Staškuvienė, Emilija Sakadolskienė (Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2017), 546–564, https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:24426715/datastreams/MAIN/content.

20 Alvyra Galkienė, „Įgalinančio ugdymo raiškos edukacinės įtraukties sąlygomis analizė", *Pedagogika* 129, 1 (2018): 77–93, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2018~1546961808537/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

21 Alvyra Galkienė, „Kokybinė įtraukiojo ugdymo slinktis visuomenės raidos kontekste: dialektinis modeliavimas", *Pedagogika* 141, 1 (2021): 190–213, https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2021~1661880761950/.

22 Jonas Ruškus, „Klausimai ir iššūkiai dėl negalią turinčių vaikų teisės mokytis įtraukiojo ugdymo sąlygomis Lietuvoje", *Specialusis ugdymas* 1, 41 (2020): 10–52, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2020~1605376413071/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

23 Aušra Kardašienė, „Gimnazijos įtraukiosios kultūros kūrimas neformaliąja muzikine veikla" (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2020), 376, https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:178817644/datastreams/MAIN/content.

24 Stefanija Ališauskienė ir Lina Miltenienė, „Inkliuzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstruktų interpretacijos švietimo kaitos kontekste", *Specialusis ugdymas* 1, 38 (2018): 11–32, https://www.zurnalai.vu.lt/special-education/article/view/25464/24863.

25 Galkienė, *op. cit.*, 18.

temoje[26], įtraukiojo ugdymo plėtrai Lietuvoje reikalingos sąlygos[27], įgyvendinimo galimybės[28], įvairios aplinkos pritaikymas[29, 30, 31, 32]. Taip pat analizuota mokyklos bendruomenės problematika: mokyklos bendruomenės požiūris į bendruomenę kaip svarbų elementą mokykloje[33, 34], mokyklos bendruomenę konsoliduojančios tradicijos[35]. Tyrinėtas tėvų vaidmuo ir nuostatos įtraukiojo ugdymo procese[36], tėvų įsitraukimas į vaiko ugdymo(si) procesą[37]. Analizuoti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų santykiai su kitais klasės vaikais[38, 39], su mokyklos ben-

26 Galkienė, *supra note*, 20.

27 Ruškus, *supra note*, 22.

28 Galkienė, *supra note*, 21.

29 Simona Žalytė-Linkuvienė, „Multimedijos technologijų taikymo galimybės įtraukiajame ugdyme“, *Jaunųjų mokslininkų darbai* 51, 10 (2021): 59–66, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2021~1658928086955/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

30 Agata Augustinovič, „Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių gamtamokslinės motyvacijos ugdymo(si) galimybės: gamtos pažinimo dalyko mokytojų požiūris“, *Pedagogika* 136, 4 (2019): 141–152, https://www.researchgate.net/publication/339622015_Specialiuju_ugdymosi_poreikiu_turinciu_mokiniu_gamtamokslines_motyvacijos_ugdymosi_galimybes_gamtos_pazinimo_dalyko_mokytoju_poziuris.

31 Ona Monkevičienė, „Influence of the Early Prevention Programme “Zippy’s Friends” on Selfdevelopment of Children’s Social Competence and Establishment of Safe Emotional Environment in Educational Institutions“, *Pedagogika* 116, 4 (2014): 71–93, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014~1462891237775/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content.

32 Ona Monkevičienė, „Į mokinių pozityvių tarpusavio santykių plėtotę orientuotos pedagoginės strategijos įtraukiajame ugdyme“, *Pedagogika* 127, 3 (2017): 87–103, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1516795098281/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

33 Suvi Lakkala ir kt., „Teachers Supporting Students in Collaborative Ways – An Analysis of Collaborative Work Creating Supportive Learning Environments for Every Student in a School: Cases from Austria, Finland, Lithuania, and Poland“, *Sustainability* 13 (2021): 2–20, https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2021~1648577040099/J.04~2021~1648577040099.pdf.

34 Gintautė Žibėnienė, „Bendruomenės samprata mokytojų, mokinių, mokinių tėvų, mokyklos administracijos požiūriu, atliepiant geros mokyklos koncepciją“, *Socialinės gerovės tyrimai* 19, 1 (2021), 105–118, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2021~1662055740512/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

35 Justė Vasilionytė-Stašaitienė, „Mokyklos bendruomenę konsoliduojančios tradicijos XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2020), 172, https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:22660439/datastreams/MAIN/content.

36 Grincevičienė ir kt., *supra note*, 8.

37 Darius Gerulaitis, „Tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo(si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje“ (daktaro disertacija, *Šiaulių universitetas*, 2007), 197, file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/1837440%20(1).pdf.

38 Monkevičienė, *supra note*, 32.

39 Regina Giedrienė, „Požiūris į kitokį vaiką: pradinės mokyklos atvejis“, *Socialinis ugdymas* 38, 2 (2014): 56–57, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014~1496651876580/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

druomenės nariais[40].

Tyrimai rodo, kad vertindami savo pasirengimą Lietuvos mokytojai tarp silpniausių sričių įvardijo darbą klasėje su skirtingų gebėjimų mokiniais ir pamokų pritaikymą specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams[41]. Vis dėlto vien mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų įtraukiajam ugdymui įgyvendinti nepakanka. Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose rekomendacijose[42] teigiama, kad veiksmingas ugdymo proceso organizavimas prasideda nuo mokyklos bendruomenės narių pasirengimo atsižvelgti į kiekvieno mokinio poreikius.

Tyrimo objektas – įtraukiojo ugdymo organizavimas mokykloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti pedagogų patirtis, susijusias su įtraukiojo ugdymo organizavimu mokykloje.

Tyrimas atliktas nedidelėje mokykloje, kurioje mokosi 183 mokiniai (iš jų 37 – ikimokyklinukai), dirba 31 pedagogas. Tyrime dalyvavo 8 mokytojai, sukaupę patirties ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius ir tyrimo metu dirbę klasėse, kuriose yra daugiau nei 3 mokiniai, turintys vidutinių ir didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių. Empiriniams duomenims rinkti naudotas giluminis interviu su pagalbos mokiniui specialistais ir pusiau struktūruotas interviu su pedagogais. Tyrimo duomenų analizei pasirinktas turinio analizės metodas.

1. Įtraukiojo ugdymo principų realizavimas pedagoginėje veikloje

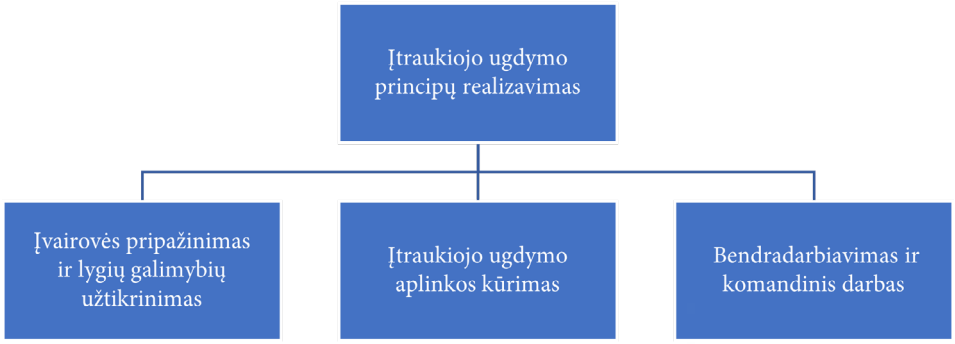
Analizuojant mokytojų patirtis atskleista, kad jie didelį dėmesį skiria įtraukiojo ugdymo principų realizavimui, pripažindami mokinių įvairovę ir sudarydami

40 Ieva Kuginytė-Arlauskienė ir Raselė Jakaitienė, „Specialiųjų poreikių turinčių vaikų santykiai su mokyklos bendruomenės nariais“, *Socialinis darbas* 9, 1 (2010), 122–130, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171834176/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

41 *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2022. Įtraukusis ugdymas*, *supra note*, 7.

42 Vilniaus pedagoginė psichologinė tarnyba, „Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokyklose. Rekomendacijos“, (2020), https://vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/11/REKOMENDACIJOS-galutinis.pdf.

vienodas galimybes mokytis, kurdami įtraukią ugdymo(si) aplinką, tarpusavyje bendradarbiaudami ir dirbdami komandose (1 pav.).

1 pav. Įtraukiojo ugdymą principų realizavimas pedagoginėje praktikoje

Tyrimo duomenys parodė, kad mokytojams yra svarbu sudaryti sąlygas ir užtikrinti skirtingų poreikių mokiniams lygias galimybes: *Turi būti sudarytos vienodos galimybės kiekvienam. Čia kaip tam paveikslėlyje – tvorą reikia pastatyti tokią, kad per ją matytų visi vienodai* (E5); <...> *kad visiems lygios ugdymosi galimybės būtų pamokoje užtikrintos mokytis* (D4).

Tyrimo dalyviai pabrėžė pripažįstantys mokinių įvairovę: *pamatyti, kuo tas vaikas yra išskirtinis, atrasti jo stipriąją pusę. Kaip aš sakau, kur jis labai gabus, toj vietoj girti ir tada auga kartu ir kitose srityse* (F6); *prisijaukinti reikia ir labai gerai emociškai ir psichologiškai jį pažinti tą vaiką reikia, kad, na, žinotum, iš kurios pusės reikia prieiti, kaip paklausti, ko paklausti ir, galiausiai, kokią užduotį jam duoti, kad jis ją priimtų* (H8). Atsižvelgdami į tai pedagogai siekia parinkti tinkamus ugdymo metodus ir individualizuoti bei diferencijuoti mokymą(si): *mokyti to paties, tik užtikrinti, kad visi mokiniai gautų jų gebėjimus atitinkančias užduotis, t. y. duoti vienodas užduotis, bet leisti pasirinkti ir atlikti mažiau, pavyzdžiui, ten parašyti 4 natas, tarkime, o ne 10 natų. Gal neišeina jam tos natos ar smuiko rakto parašyti, tai rašom kitaip, pavyzdžiui, smuiko raktą rašom kaip raidę „s“ mažąją* (G7).

Galima teigti, kad mokytojai kiekvienam mokiniui sudaro vienodas galimybes pasiekti pamokos tikslą, tačiau atsižvelgia į jų unikalius gebėjimus ir poreikius.

Tyrimas atskleidė, kad mokytojai džiaugiasi kuriama įtraukiojo ugdymo(si) aplinka ir patys prisideda prie jos kūrimo ir gerinimo. Jie pabrėžė, kad ši aplinka sudaro visumą, apimančią fizinę, socialinę, emocinę ir psichologinę aplinką, tačiau ypač svarbia laikytina psichologinė aplinka, *kad emocionaliai jaustųsi mokiniai gerai* (H8). Kurdami įtraukiajam ugdymui palankią aplinką mokytojai daug dėmesio skiria pokalbiams su mokiniais apie skirtybes ir įvairovę: *kalbu su visais vaikučiais, kad kiekvienas yra skirtingas, kad reikia būti draugiškiems, draugauti* (A1); *tiesiog stengiuosi kurti nuoširdžius santykius <...> atvirumas bei problemų sprendimas drauge pamokoje ir kartu su visa mokyklos bendruomene* (D4).

Tyrimo duomenys rodo, kad mokytojams yra svarbi mokinių savijauta ir saugi psichologinė ir emocinė aplinka, o tai atliepia Buzaitytės-Kašalynienės [43] išvadas, kad kuriant palankią psichologinę aplinką svarbu planuoti individualią pagalbą mokiniui ir išsiaiškinti, kokie nepalankūs veiksniai jį galbūt veikia. Psichologiškai ir emociškai saugios aplinkos svarbą pabrėžia ir Voišnienė[44] - jos teigimu, kuriant teigiamą psichologinę aplinką svarbi sąveika tarp mokytojo ir mokinio.

Pedagogų patirtys atskleidė, kad mokinius teigiamai veikia fizinė aplinka: *mokyklos aplinka yra nuostabiai graži ir jinai tikrai nuteikia emociškai puikiai* (D4), todėl pedagogai ugdymo(si) procesą organizuoja ne tik klasėje, bet ir kitokioje mokyklos aplinkoje: *pavyzdžiui, mokyklos bibliotekoje, žaliajame kiemelyje, kai mokiniai gali mokytis tyrinėdami, iš savo patirties – patinka, naudinga ir, be abejo, įdomu* (H8). Ugdymas netradicinėje aplinkoje, pasak Gerulaičio[45], sudaro sąlygas

43 Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Dalė Daiva Gasparavičiūtė, Vida Gudžinskienė ir Alma Radvilė, *Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių* (Kaunas: Vitae Litera, 2018).

44 Vilma Voišnienė, „Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo rekomendacijos bendrojo ugdymo mokyklose“, Įtraukusis *ugdymas: dabartis ir perspektyvos,* Vilnius. (2022). https://www.baltupiuprogimnazija.vilnius.lm.lt/wp-content/uploads/2022/11/ITRAUKIOJO-UGDYMO-IGYVENDINIMAS.pdF

45 Gerulaitis, *supra note*, 37.

mokiniams mokytis, įgyti žinių, užsiimti kūrybine veikla, ilsėtis, bendrauti, tenkinti fizinius poreikius.

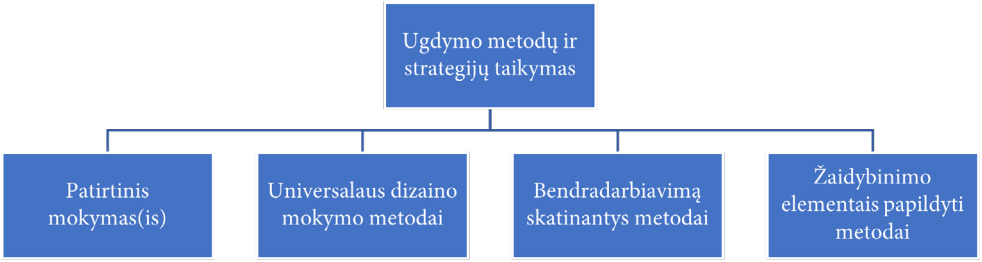
Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad rengiantis įtraukiajam ugdymui ir jį realizuojant jiems yra svarbus bendradarbiavimas ir komandinis darbas: *bendradarbiauju tikrai su mokytojais ir mūsų specialistais: specialiąja pedagoge, socialine pedagoge, su tėvais, su mokyklos administracija* (G7); *dar bendradarbiavimo principas – tarp mūsų, mokytojų, specialistų, mokinio padėjėjo, na, ir, žinoma, tėvų, kas yra labai svarbu* (D4). Bendradarbiaujant su kolegomis, pagalbos mokiniui specialistais ir mokinių tėvais (globėjais) galima pasiekti geresnių rezultatų: *diskutuojame susirinkimų metu, savo metodinėse grupėse, taip pat organizuojami seminarai mūsų mokyklai. <...> Viską darome dėl kiekvieno mokinio, jo pasiekimų, savijautos* (D4).

Mokytojų atsakymai rodo, kad jiems svarbu bendradarbiauti, dirbti komandoje, nes tai padeda įveikti sunkumus, spręsti problemas, siekti geresnių rezultatų, padėti įvairių poreikių mokiniams sėkmingai integruotis. Šie tyrimo radiniai atliepia mokslininkų[46], tyrimų išvadas, kad mokytojų bendradarbiavimas yra esminis profesinio tobulėjimo veiksnys, kuris didina pasitenkinimą darbu, daro teigiamą įtaką akademiniams mokinių pasiekimams, padeda apmąstyti savo tikslus ir veiksmus. Galkienė[47] pažymėjo, kad mokytojų bendradarbiavimas padeda nustatyti mokinių poreikius, planuoti ir įgyvendinti jiems teikiamą pagalbą.

Tyrimo duomenys atskleidė įtraukiojo ugdymo metodus ir strategijas, kurias taiko mokytojai, siekdami motyvuoti mokinius, užtikrinti jų pažangą ir organizuoti ugdymo procesą taip, kad jis būtų įdomus ir veiksmingas (2 pav.).

46 Lakkala ir kt., *supra note*, 33.

47 Galkienė, *supra note*, 19.

2 pav. Ugdymo metodai ir strategijos, taikomi įtraukiojo ugdymo kontekste

Tyrimu išsiaiškinta, kad pedagogai taiko skirtingus ugdymo metodus. Tyrimo dalyviai nurodė, kad dažniausiai taiko patirtinio mokymo metodus, kurie leidžia įvairių poreikių mokiniams mokytis pagal jų gebėjimus, pritaikant praktines žinias, mokantis ne tik klasėje, bet ir kitoje ugdymo(si) aplinkoje: *Dar vienas dalykas, kuris pasiteisino – tai vesti pamokas ne klasėje, pakeisti aplinką, išeiti į ar už mokyklos teritorijos ir tyrinėti, nes mano dalykas yra geografija, tai aiškinu praktiškai stebint, atliekant užduotis skirtingose aplinkose* (E5).

Taip pat pedagogai naudoja universalaus dizaino mokymo metodus: *Jie turi papildomas priemones, pavyzdžiui, matematikos pamokoje, sudėdami skaičius, naudojasi liniuotėmis, dauginant jie gali naudotis daugybos lentelėmis – tie vadinami pastoliai* (A1); *naudoju žemėlapius popierinius, kad jie galėtų analizuoti didesnėje erdvėje neskubėdami* (E5).

Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad per pamokas skatina bendradarbiavimą, tarpusavio pagalbą ir įsitraukimą. Jie naudoja darbo poromis, grupėmis ar komandomis metodą: *geriausiai tai atsiskleidžia ir geriausiai įtraukiami tie vaikai, kai yra dirbama komandomis. Tada jie atsako vienas už kitą ir už darbo rezultatus* (F6); *organizuoju taip pat grupinį darbą pamokoje, kur mokiniai padeda vieni kitiems, pasirenka užduotis pagal savo gebėjimus* (H8).

Siekdami realizuoti įtraukųjį ugdymą pedagogai taiko ir kitus metodus, žaidybinimo elementus, kurie mokinius motyvuoja, sudomina ir leidžia dirbti savo

tempu, pasirenkant užduotis pagal gebėjimus: *vaikams patinka eiti ir apklausti mokytojus pagal pateiktus klausimus, surinkti informaciją ir ją pateikti, padaryti išvadas. Tada jie pasirenka, kokį mokytoją nori apklausti, kada, kokius klausimus užduoti ir panašiai. Jaudinasi, bet jiems įdomu, net, sakyčiau, linksma, ypač gauti rezultatai* (E5); *mėgsta* žaisti *net ir suaugę, ir aš mėgstu žaisti, tai žaisdami vaikai įsitraukia ir tai netrukdo, visiškos jų skirtybės, visiškai netrukdo, ir visokių idėjų jie iškelia* (F6).

Naudodami skirtingus ugdymo metodus, pedagogai siekia ne tik motyvuoti mokinius, bet ir sukurti įtraukią mokymosi aplinką, kuri skatintų mokinių aktyvumą ir įsitraukimą. Pažymėtina, kad pedagogai neapsiriboja tradiciniu pamokų organizavimu, bet naudoja ir netradicinius ugdymo(si) būdus, pritaikytus skirtingoms mokinių grupėms. Taip jie stengiasi atliepti kiekvieno mokinio individualius poreikius ir gebėjimus. Tyrimo dalyvių teigimu, siekiant ugdymo(si) procesą pritaikyti kiekvienam mokiniui, reikia jį individualizuoti: *kad su tokiais vaikais yra dirbama labiau individualiai, prie jų reikia daugiau kartų prieiti, jiems papildomai paaiškinti. Jiems paaiškinama yra net keletu būdų, kad tas vaikas atsirinktų, kaip jis labiau supranta tą naują medžiagą* (A1); nes *kiekvienas mokinys, kaip sakiau, yra ypatingas, unikalus, todėl savo darbe taikau mokymo metodus, medžiagas, parenku vertinimo formas, na, tokias, kurios, man atrodo, atitinka individualius mokinių poreikius* (G7). Šie tyrimo radiniai atkartoja kitų tyrimų išvadas, kad mokytojai nuolat ieško ir taiko įvairias mokymo strategijas[48], parenka tinkamas mokymo priemones, metodus, būdus[49].

Parinkdami konkrečius ugdymo metodus ar strategijas pedagogai stengiasi atsižvelgti į mokinio mokymosi stilių: *vieniem vaikam labiau padeda, jeigu naudoji vaizdines priemones, kitiem labiau, jeigu su jais kalbiesi žodžiu pagal jų suvokimą,*

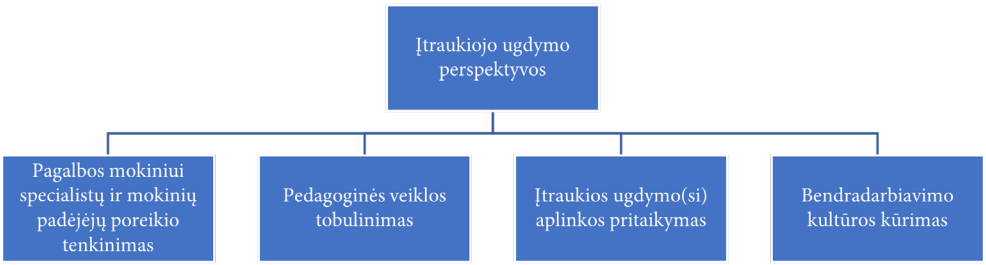
48 Joseph P. Apkan ir Lawrence A. Beard, „ Using Constructivist Teaching Strategies to Enhance Academic Outcomes of Students with Special Needs“, *Universal Journal of Educational Research*, 4 (2), (2016): 392-398, doi: 10.13189/ujer.2016.040211

49 Augustinovič, *supra note*, 30.

nes vieni vaikai yra kinestetikai, kiti yra vizualai (A1); diferencijuoja skiriamas užduotis: *būtent diferencijavimas, atskirų užduočių parinkimas. Mokiniams pagal jų gebėjimus taip yra parenkamos užduotys* (D4); žiūriu, kad jos atitiktų visų mokinių poreikius pagal jų gebėjimus. Stengiuosi pritaikyti ir atsižvelgiu į jų, na, tas stipresnes ir silpnesnes puses, stiprybes ir silpnybes (H8). Vadinasi, individualizuodami ir diferencijuodami ugdymo procesą pedagogai sudaro prielaidas kiekvieno mokinio sėkmei.

2. Sėkmingo įtraukiojo ugdymo organizavimo sąlygos

Pedagogų patirtys atskleidė sėkmingo įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo mokykloje sąlygas. Tyrimo dalyviai nurodė, kad sėkmingam šio proceso įgyvendinimui būtina padidinti pagalbos mokiniui ir mokinio padėjėjų skaičių, tobulinti pedagoginę veiklą, pritaikyti įtraukią ugdymo(si) aplinką įvairių poreikių mokiniams ir kurti bendradarbiavimo kultūrą (3 pav.).

3 pav. Sėkmingo įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo sąlygos

Tyrimas liudija, kad mokykloje stokojama pagalbos mokiniui specialistų ir mokinio padėjėjų: *aišku, norėtųsi daugiau pamokoje, kad padėtų specialiųjų poreikių mokiniams* (E5); *trūksta pagalbos specialistų <...> specialiojo pedagogo, logopedo ypatingai* (C3). Dėl nepakankamos pagalbos mokytojui ir mokiniui kyla problemų: *klasėje yra 4 mokiniai su specialiaisiais poreikiais. Padėjėja viena ir*

tenka kitą kartą labai skaidyti savo dėmesį, draskytis tiesiog, kad galėtum padėti ir vienam, ir kitam, nes 3 iš tų vaikų turi labai didelius poreikius, bet vienas tai yra dėl protinės negalios, o vienas turi emocinių sutrikimų (F6).

Pasak tyrimo dalyvių, siekiant, kad mokiniams būtų teikiama pagalba ir jie jaustųsi saugūs, *reiktų atsižvelgti į tai, kiek mokykloje yra specialiųjų ugdymosi poreikių vaikučių. Pagal tai mokykloje turėtų būti skiriamas pagalbos mokiniui specialistų skaičius* (A1) ir *visi jie turėtų būt, turbūt, kasdien mokykloje, kad bet kuriuo metu galėtų teikti pagalbą mokiniui* (C3).

Galima teigti, kad pagalbos mokiniui specialistų ir mokinio padėjėjų trūkumas neleidžia užtikrinti efektyvios pagalbos mokiniams, mokinių ugdymui(si) tinkamų sąlygų ir jų saugumo. Todėl, siekiant įtraukiojo ugdymo principų tvarumo, būtina didinti šių specialistų skaičių ugdymo įstaigose.

Tyrimo duomenys atskleidė klasės valdymo problemas, su kuriomis mokytojai susiduria organizuodami ugdymo procesą ir kurios siejamos su specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių mokymo(si) ypatumais: *tiesiog kai kurie klasės mokiniai privengia šių mokinių savo grupėje, o ir patys specialiųjų poreikių mokiniai kartais nenori dirbti grupėje ir nenori, kad būtų akcentuojama jų specialūs poreikiai* (D4); *reikia, kad jis daugiau neįsiaudrintų, nes labai reaguoja aplinkiniai vaikai. Jie dar labiau nervuoja tą vaiką, kuris jau yra ir taip suirzęs. Tai man yra sunkiausia* (E5); *jis gali pilnai dirbti su visais, bet kelia daug problemų: drausmės, elgesio, nenoro ir visokių kritinių situacijų* (F6).

Pedagogų teigimu, šį iššūkį padėtų įveikti pedagoginės veiklos tobulinimas dalyvaujant praktiniuose mokymuose, perimant kitų pedagogų gerąją patirtį: *manau, reikia pažiūrėti, kaip tai daro kolegos, bet...* (H8); *mokytojai turėtų nuolat tobulinti savo žinias apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų* įtrauktį*, apie tai, kaip dirbti mažiau pačiai, o daugiau įgalinti dirbti mokinius* (C3).

Tai patvirtina, kad mokytojai, spręsdami įtraukiojo ugdymo iššūkius, kaip vieną iš sprendimo būdų mato kvalifikacijos tobulinimą.

Tyrimo duomenys parodė, kokios įtraukios aplinkos reikėtų pedagogams, kad jie galėtų užtikrinti vienodas mokymosi galimybes visiems mokiniams. Tyrimo dalyviai teigė, kad kiekvienoje klasėje reikia pritaikyti fizinę aplinką įvairių poreikių mokiniams: *galėtų būti erdvės, skirtos, sakykim, vaiko individualiam darbui, jeigu jam tai yra priimtinesnis būdas* (C3), *reikia atskiros įrengtos nišos, kad galėčiau dirbti su specialiųjų poreikių vaikais* (E5).

Tyrimo dalyvių teigimu, siekiant sėkmingo įtraukiojo ugdymo organizavimo labai svarbu, kad mokykloje būtų atitinkamų mokymo priemonių ar mokymui(si) skirtos medžiagos pasiūla ir įvairovė: *visa ugdomoji medžiaga, visi vadovėliai, pratybos yra parengta, tarsi visi vaikai būtų vienodi* <...>, *mano vaikučiams reikia tokių kaip Montessori priemonių, kad jie galėtų žaisdami mokytis* (A1); *geografijos kabinetą reikia aprūpinti šiuolaikinėmis skaitmeninėmis priemonėmis – keliautume klasėje* (E5); *grįžtamajam ryšiui,* aš matau*, karts nuo karto yra siūlomi vienokie ar kitokie įrankiai ir jų tikrai irgi yra, bet jie irgi yra visi mokami* (C3). Tai rodo, kad mokytojai, supranta, jog modernios, aprūpintos šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis aplinkos kūrimas yra esminis veiksnys užtikrinant mokinių įtrauktį, gerinant jų mokymosi rezultatus ir savijautą.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad siekiant sėkmingo įtraukiojo ugdymo organizavimo būtina stiprinti pedagogų ir tėvų (globėjų) partnerystę, nes ji vis dar nepakankama: *vaikų su specialiaisiais poreikiais tėvai nenori bendradarbiauti, nepripažįsta, kad vaikas turi tokių poreikių, tiesiog būna net priešiškai nusiteikę prieš mokytoją, prieš visą administraciją* (A1); *yra tokių tėvų, kurie neatsiliepinėja į skambučius ir žinutes, nors nieko tu jiems nei blogo padarei, o nori spręsti padėti jų problemą* (F6). Kartu tyrimo dalyviai įvardijo, kad bendradarbiavimas yra būtina įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo sąlyga: *reikia daugiau su visais tėvais ir kitais kalbėtis apie* įtraukųjį *ugdymą, kad jie suprastų, kas tai* (A1). Šie teiginiai rodo, kad mokinių tėvai (globėjai) dažnai nenori bendradarbiauti su mokyklos administracija, mokytojais, pagalbos mokiniui specialistais, nepripažįsta savo vaiko (-ų)

specialiųjų poreikių, tačiau pažymėtina, kad mokykla turi siekti juos pritraukti, rasti su jais bendrą kalbą ir skatinti juos bendradarbiauti.

Išvados

Pedagogai realizuoja įtraukiojo ugdymo principus pedagoginėje praktikoje, kurdami įtraukią aplinką mokykloje ir už jos ribų ir pasitelkdami patirtinio mokymosi, mokymosi bendradarbiaujant, universalaus dizaino mokymo metodus. Jie pripažįsta mokinių įvairovę ir taiko diferencijuotą ir individualizuotą mokymą, siekdami kiekvienam užtikrinti lygias ugdymosi galimybes.

Įtraukiojo ugdymo iššūkiai sietini su specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių integracija, pagalbos specialistų trūkumu ir nepakankamu mokinių tėvų įsitraukimu. Sėkmingo įtraukiojo ugdymo organizavimo veiksnys – pedagogų, pagalbos specialistų ir tėvų partnerystė.

Pagalbos mokiniui specialistų skaičiaus mokyklose didinimas, tikslinių pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programų pasiūla ir pedagogų dalyvavimas jose padėtų pedagogams geriau suprasti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius ir efektyviau taikyti diferencijuotus mokymo metodus.

ORGANIZING INCLUSIVE EDUCATION IN SCHOOLS: TEACHERS' EXPERIENCES

Asta Malakauskienė, Valdonė Indrašienė

Mykolas Romeris University

Summary. This article aims to explore teachers' lived experiences concerning the organization of inclusive education in a small school setting. Semi-structured interviews with teachers provided empirical data. The research was carried out in a school with 183 pupils, including 37 pre-schoolers, and a staff of 31 teachers. Findings indicate that teachers consider it essential to translate inclusive education principles into practice through professional development (training, project-based work), creating an inclusive environment, and collaborating with colleagues, specialists, and parents or guardians. Furthermore, effective implementation demands the use of diverse pedagogical methods (experiential learning, universal design, project-based approaches), conducting lessons in non-traditional environments, and individualizing and differentiating instruction. The experiences suggest that achieving quality inclusive education requires systematic investment in teacher qualification, a supportive and collaborative school culture, and flexible use of modern pedagogical methods. These components are essential for making inclusive education more than a policy requirement but a practice embedded in everyday pedagogy.

Keywords: inclusive education; special educational needs; diverse learners; pedagogical methods; inclusive learning environment; teacher experiences.